

युक्तः सेवान्तरः ॥ ३ ॥ अभिशप्तोपि अन्येन कृतवाक्पारुष्योपि न क्रुध्यति ॥ क्रोधनीयानि अन्यस्य क्रोधोत्पादकानि अनुकंपयावर्जयन् ॥ अनेन क्रोधक्रिया कर्तृकत्वकर्मत्वयोः प्रतिषेधः ॥ यत्र कुत्रापि क्रुद्धान् स्वयंप्रसादयन् तिष्ठतीति शेषः ॥ ४ ॥ जीवलोकं सर्वप्रजासूयं चरति भक्षयति नाशयतीति यावत् ॥ ५ ॥ पतिमाचुक्रुशुः निनिदुः सस्वरंचुक्रुशुः रुरुदुः ॥ ६ ॥ व्यालीयत देहमवगुंठ्यावाङ्मुखो विलीन इवाभूदित्यर्थः ॥ ७ ॥ आयस्तः स्वजनदुःखतः प्राप्तस्वेदः कुंजर इव निश्वसन् ॥ आयत्त इति पाठे

कौसल्यायां यथायुक्तो जनन्यां वर्तते सदा ॥ तथैव वर्तते स्मासु जन्मप्रभृतिराघवः ॥ ३ ॥ न क्रुध्यत्यभिशाप्तोपि क्रोधनीयानि वर्जयन् ॥ क्रुद्धान् प्रसादयन् सर्वान्सिद्धतोद्यप्रवर्तयति ॥ ४ ॥ अवुद्धिर्वर्तनो राजा जीवलोकं चरत्ययं ॥ योगतिं सर्वभूतानां परित्यजतिराघवं ॥ ५ ॥ इति सर्वामहिष्यस्ताविवत्सा इव धेनवः ॥ पतिमाचुक्रुशुश्चापि सस्वनंचापि चुक्रुशुः ॥ ६ ॥ सहिचांतः पुरे घोरमार्तशब्दं महीपतिः ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तः श्रुत्वा व्यालीयताऽसने ॥ ७ ॥ रामस्तु भृशमायस्तो निश्वसन्निव कुंजरः ॥ जगाम सहितो भ्रात्रा मातुरंतः पुरं वशी ॥ ८ ॥ सोपश्यत्पुरुषं तत्र दृष्टं परमपूजितं ॥ उपविष्टं गृहद्वारि तिष्ठतश्चापरान्वहून् ॥ ९ ॥ दृष्ट्वैव तु तदारामं ते सर्वे समुपस्थिताः ॥ जयेन जयतां श्रेष्ठं वर्धयंति स्मराघवं ॥ १० ॥ प्रविश्य प्रयमां कक्ष्यां द्वितीयायां दर्शयः ॥ ब्राह्मणान्वेदसंपन्नान्वद्धान् राज्ञाभिसत्कृतान् ॥ ११ ॥ प्रणम्य रामस्तान्वद्धान् तृतीयायां दर्शयः ॥ स्त्रियोवालाश्च दृष्ट्वा श्वद्वाररक्षणतत्पराः ॥ १२ ॥ वर्धयित्वा प्रहृष्टास्ताः प्रविश्य च गृहं स्त्रियः ॥ न्यवेदयंत त्वरितं राममातुः प्रियंतदा ॥ १३ ॥ कौसल्या पितदा देवी रात्रिं स्थित्वा समाहिता ॥ प्रभाते चाकरोत्पूजां विष्णोः पुत्रहितैषिणी ॥ १४ ॥ साक्षौ मवसना हृष्टानित्यं व्रतपरायणा ॥ अग्निं जुहोति स्म तदामं त्रवल्कृतमंगला ॥ १५ ॥ आयत्तः पराधीनो यः कुंजरः स यथानिश्वासि ति तद्वदित्यर्थः ॥ ८ ॥ पुरुषं द्वाराध्यक्षं ॥ ९ ॥ जयेन विजयी भवेति शब्देनेत्यर्थः ॥ जयेतीति पाठे जयेति शब्देनेत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ सरामः तृणीकृत्य राज्योरामः ॥ १२ ॥ वर्धयित्वा जयशब्देनेत्यर्थः ॥ प्रियं रामागमनं ॥ १३ ॥ १४ ॥ अग्निं अग्निहोत्रं मंत्रव्रतजुहोतिस्म ज्येष्ठपत्नीत्वादृत्विजेति शेषः ॥ १५ ॥